

Περί Σκεπτικισμού

Σκεπτικισμός, κατά τον γενικό φιλοσοφικό ορισμό, είναι η αντιμετώπιση κάθε φιλοσοφικής θέσεως (πολλές φορές και μη φιλοσοφικής) με ορθολογική σκέψη και κριτική που ενέχουν αμφιβολία και αμφισβήτηση. Η λέξη προφανώς παράγεται από το ρήμα «σκέπτομαι» του οποίου η ενέργεια προκαλεί τη σκέψη (βάσει λογικής,

τουλάχιστον στα προχωρημένα στάδια της) και εν συνεχεία την κρίση, την αμφιβολία, την αμφισβήτηση, και καταλήγει στην αποδοχή ή την απόρριψη μιας θέσης και ακόμα οδηγεί στην ταξινόμηση και τον διαχωρισμό διαφόρων θέσεων. Η διεργασία της σκέψης, λογικής, νόησης και συνείδησης αποτελεί τη μεγαλύτερη διαφορά του ανθρώπου από τα ζώα και είναι η μεγαλύτερη δημιουργός δύναμη του πολιτισμού. Και τα ζώα μπορούμε να πούμε πως, ως έναν βαθμό και ανάλογα του είδους των, έχουν συνείδηση. Όμως δεν έχουν την πλήρη συνείδηση που είναι «η συνείδηση της συνείδησης» την οποία διαθέτει μόνο ο άνθρωπος. Όλες αυτές οι διεργασίες βασίζονται σε λογικές διαδικασίες που απαρτίζουν το γενικότερο σύστημα της λογικής, γραπτής ή άγραφης, άνευ κοινής αποδοχής της οποίας καμία επικοινωνία, συνεργασία, επιστήμη ή τεχνολογία, πρόοδος και κρίση επί των πράξεών μας είναι δυνατή .

Εδώ δεν θα κάνομε φιλοσοφική εργασία. Εξάλλου υπάρχουν πάρα πολλές φιλοσοφικές εργασίες πάνω στον σκεπτικισμό τις οποίες όλοι όσοι ενδιαφέρονται μπορούν να βρουν και να μελετήσουν. Εδώ απλώς θα εξετάσομε τον σκεπτικισμό υπό τον εξής κοινώς αποδεκτό αλλά στενότερο ορισμό του **θρησκευτικού σκεπτικισμού**, τον οποίο πολλές φορές συναντάμε και σε απλά λεξικά. Θεωρούμε τον θρησκευτικό σκεπτικισμό ως την αντιμετώπιση κάθε οργανωμένης θρησκείας ή κοσμοθεωρίας με ορθολογική σκέψη, κριτική, αμφιβολία και αμφισβήτηση περί της ορθότητάς της, της αξίας της, της ηθικής που επιβάλλει, του ρόλου που παίζει στη ζωή, την κοινωνία, την ευτυχία των ανθρώπων και τη γενικότερη ανάπτυξη του πολιτισμού. Πιο συγκεκριμένα θα κάνομε μια εννοιολογική ανάλυση αυτού του είδους σκεπτικισμού στα τρία τελικά στάδια του που είναι ο **θεισμός**, ο **αγνωστικισμός** και ο **αθεισμός**. Δεν θα ασχοληθούμε με διάφορα ενδιάμεσα ή πρώιμα στάδια του σκεπτικισμού με τα οποία όλοι λίγο-πολύ έρχονται σε επαφή και έχουν εμπειρία κατά διάφορες περιόδους της ζωής τους. Τα τρία αυτά τελικά στάδια καταλήγουν στην άμεση απόρριψη κάθε οργανωμένης θρησκείας και υιοθετούν κο-

σμοθεωρίες που έρχονται σε κατάφωρη αντίθεση με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και κοσμοθεωρίες των θρήσκων (ή θρησκολήπτων) ανθρώπων και τελικά τις απορρίπτουν. Γι' αυτό, οι θρήσκοι των οργανωμένων θρησκειών πολέμησαν αυτά τα τρία ρεύματα με νύχια και με δόντια σε όλη την διάρκεια της ιστορίας. Αυτά τα τρία ρεύματα αποδέχονται αλλά και δημιουργούν μια νέα διαφορετική προσέγγιση για τη ζωή εν γένει και προβάλλουν μια νέα φιλοσοφική και δημιουργική στάση για την κοινωνία και τον πολιτισμό, μαζί με μια νέα αντιμετώπιση των μεταφυσικών ερωτήσεων και δοξασιών που βασάνισαν τον κόσμο ανά τους αιώνες και ακόμα τον βασανίζουν. Εισάγουν δηλαδή μια κοσμοθεωρία και στάση η οποία προάγει τη δημιουργικότητα για τη ζωή και την απελευθέρωση από διάφορες παγίδες που βασανίζουν το πνεύμα, εν αντιθέσει με το καλούπωμα του θρήσκου, δηλαδή τη θρησκοληψία, που προάγει την παθητικότητα και την τυφλή υποταγή στην οργάνωση-εκκλησία και σε ένα θεό μπαμπούλα ή πολλούς θεούς του φόβου και του τρόμου.

Η διασαφήνιση και το ξεκαθάρισμα αυτών των εννοιών είναι κεφαλαιώδους σημασίας. Ειδικά σήμερα που πολλοί μιλούν για, αλλά ελάχιστοι είναι αυτοί που γνωρίζουν, το τί είναι αυτά για τα οποία μιλούν και με ποια μέθοδο τα συζητάνε. Ελπίζουμε να το πετύχομε, έστω σε κάποιο μέτρο, και να δώσουμε στο κοινό να καταλάβει περί ποίου πράγματος είναι ο λόγος όταν καταπιάνεται με τέτοια θέματα. Έτσι πιστεύουμε ότι θα συμβάλομε θετικά στο να μπει κάποια τάξη στον σημερινό πνευματικό κυκεώνα ή στη σημερινή καταθλιπτική πνευματική πτώχευση και ότι θα βοηθήσουμε τον ενδιαφερόμενο αναγνώστη στο να καταλάβει σωστά τις έννοιες και στο να βρει την επιλογή που του ταιριάζει.

Για να καταλάβομε καλύτερα τις τρεις αυτές σκεπτικιστικές αντιλήψεις πρέπει πρώτα να εξετάσομε εν συντομία την έννοια του θρήσκου. Ο **θρήσκος** πιστεύει κατά θρησκευτικό τρόπο σε μια από τις τόσες οργανωμένες θρησκείες ή αιρέσεις αυτών. Θρησκευτικός τρόπος σημαίνει ότι ουδέποτε σκέπτεται να θέσει σε κριτική αυτά τα οποία πιστεύει. Μια τέτοια σκέψη αποτελεί ιεροσυλία, μεγάλη αμαρτία και αντίφαση στην πίστη του. Δηλαδή, άπαξ και το θρησκευτικό δόγμα έχει τεθεί, μετά δεν χωράει αμφιβολία και αμφισβήτηση (οι συζητήσεις των θεολόγων δεν αποτελούν κριτική του δόγματος, αλλά έκθεση, διασάφηση και ανάλυσή του· ποτέ αμφισβήτησή του). Δέχεται λοιπόν τα όσα πρεσβεύει η θρησκεία του χωρίς καμιά αμφιβολία, δηλαδή τα πιστεύει στα τυφλά και τα έχει υιοθετήσει σαν την υπέρτατη και απaráβατη αλήθεια. Ανεξάρτητα αν αυτά που πιστεύει είναι τα πιο παράδοξα και αφύσικα δόγματα, τα πιο αντιφατικά, αντιεπιστημονικά και

καταστροφικά στοιχεία, αν ο θεός του επικοινωνεί μαζί του κατά τον πιο παράλογο τρόπο, αν η ηθική της θρησκείας του είναι αντιφατική, δογματική, ενάντια στον πολιτισμό, τη φύση και την ευτυχία των ανθρώπων, εν τούτοις είναι έτοιμος να θυσιαστεί υπέρ αυτών οσάκις οι περιστάσεις το επιβάλλουν. Με το μαρτύριό του πιστεύει ότι θα ανταμειφθεί εκατονταπλάσια στον εξωκοσμικό ουρανό. Γι' αυτό «θρήσκος ή πιστός» σε μια τέτοια θρησκεία είναι έννοιες ταυτόσημες με τις έννοιες «**θρησκόληπτος** και **φανατικός**».

Αν και υπάρχουν διάφορες διαβαθμίσεις θρησκοληψίας, καθώς και φανατισμού και ζήλου που δημιουργεί, μπορούμε να παραθέσουμε και τα εξής στοιχεία υπέρ αυτού του ισχυρισμού. Αυτό που λένε πολλοί ότι «εγώ είμαι θρήσκος αλλά όχι θρησκόληπτος» δεν ισχύει για τους πιστούς της οργανωμένης θρησκείας. Είναι ψευτοδικαιολογία της άγνοιάς τους και της ελλείψεως θάρρους για τη γνώμη τους. Ένας θρήσκος μιας οργανωμένης θρησκείας δεν είναι ποτέ σε θέση να παραδεχθεί ότι μια άλλη θρησκεία ή κοσμοθεωρία είναι επιστημονικά σωστότερη ή καλύτερη (βάσει ορισμένων κριτηρίων) από αυτήν που ο ίδιος πιστεύει, ακόμα και αν είναι. Επίσης δεν δέχεται καμία συζήτηση με άλλους που έχουν άλλη γνώμη πάνω στα θέματα της πίστεώς του. Εκ προοιμίου τους αποκρούει, δεν ανοίγει συζήτηση μαζί τους και τους εκδιώκει από τον περίγυρό του. Άρα εκ των πραγμάτων η θρησκευτική πίστη αυτού του είδους δημιουργεί στυγνή μισαλλοδοξία, φανατισμό, πόλεμο και εξόντωση. Επίσης δημιουργεί και άκρατο προσηλυτισμό. Οι πιστοί αυτού του τύπου δεν ησυχάζουν, εάν δεν δούνε όλους τους κατοίκους του πλανήτη κάτω από την χλαίνη της πίστεώς τους. Παρ' όλα ταύτα οι περισσότεροι δεν ζουν σύμφωνα με τους κανόνες της θρησκείας τους, αλλά συνεχώς τους παραβιάζουν και, συνεπώς, συνεχώς αμαρτάνουν.

Οι κανόνες αυτοί είναι τόσο αφύσικοι, παράλογοι και σχιζοειδείς που δεν είναι φυσικό να τηρούνται ούτε να συμβάλλουν στην ευτυχία και την πνευματική ανάπτυξη των ατόμων. Επίσης οι θρήσκοι και πιστοί των οργανωμένων θρησκειών, τις πιο πολλές φορές, ελάχιστα πράγματα γνωρίζουν από όλα όσα πρεσβεύει η θρησκεία τους και αγνοούν τα περισσότερα. Αυτό γίνεται διότι η οργανωμένη θρησκεία απαιτεί οπαδούς-πρόβατα που δεν επιτρέπεται να γνωρίζουν, να σκέπτονται και να αμφιβάλλουν, αλλά μόνο να πιστεύουν αυτά που τους υπαγορεύει. Τους γαλουχεί από μωρά μέχρι τον τάφο σύμφωνα με ορισμένα κατάλληλα διαλεγμένα διδάγματα και ρητά της διδασκαλίας της, αποσιωπώντας τα υπόλοιπα. Τους εμπνέει συνεχή φόβο και απειλεί με αιώνια τιμωρία εάν γίνουν εξωμότες ή δεν εφαρμόζουν την ηθική που αυτή επιβάλλει, όσο ανόητη ή καταστροφική και αν είναι, και τους

υπόσχεται αιώνια ευτυχία μεταφυσικού τύπου, ότι και αν είναι αυτό, μόνο μετά θάνατον κοντά στον θεό ή στους θεούς της. Για την κοινωνική πρόοδο και πολιτισμό δεν δείχνει κανένα ουσιαστικό ενδιαφέρον και τις πιο πολλές φορές δημιουργεί τρομερή απαξία και καταστροφικό μένος, διότι και επιβλαβή τα θεωρεί αλλά και διότι το μόνο σημαντικό ενδιαφέρον της είναι μεταφυσικό, δηλαδή η μετά θάνατον απονομή δικαιοσύνης και αιώνιας ευτυχίας ή τιμωρίας κατά τη δική της αντίληψη και θεσμοθέτηση. Ένα αποτέλεσμα αυτής της νοοτροπίας είναι η εγκατάλειψη των εγκοσμίων και η πλήρης απάθεια για τα προβλήματα της ζωής και την καλύτερευση της κοινωνίας. Η επιστήμη δεν έχει αξία για τον θρήσκο, εκτός εάν και όταν τον συμφέρει. Τα δυσεξήγητα και ανεξήγητα φαινόμενα, τα οποία και ονομάζει θαύματα, είναι γι' αυτόν μια μυστηριώδης εμφάνιση ή μη λογική επικοινωνία του θεού του. Εάν τα πράγματα του έρχονται κατ' ευχήν, αυτό σημαίνει ότι ο Θεός τον αγαπά και τον ανταμείβει ή και εισακούει τις προσευχές του. Εάν όχι, τότε ο Θεός δοκιμάζει αυτόν και την πίστη του. Όλα τα ερωτήματα βρίσκουν τέτοιους είδους ταυτολογικές και ανεξέλεγκτες απαντήσεις. Η πιο συνηθισμένη, άμεση, αβασάνιστη και απλοϊκή απάντηση που δίδεται, είναι: «Ο Θεός ήθελε και τα έκαμε έτσι...!». Και η πιο παράλογη αντίφαση, ακόμα και αυτή, είναι δουλειά του Θεού. Βλέπεις ό,τι θέλει κάνει μιας που είναι παντοδύναμος, πάνσοφος, πανάγαθος και όλα αυτά τα «παν...». **Ας μας πει λοιπόν ένας θρήσκος, τί άλλο ακόμα του μένει για να χαρακτηριστεί ως θρησκόληπτος.** Η οργανωμένη θρησκεία παρουσιάζει ακόμα και τα εξής χαρακτηριστικά: Βασίζεται σε μια συλλογή ιερών βιβλίων που περιέχουν τις απαράβατες «αλήθειες» της και κάνει συνεχή χρήση μόνον αυτών, έχει καθορισμένους και απαράβατους τύπους και τρόπους λατρείας, κάθε διαφορετική γνώμη, αντίληψη, πρόταση, εξέταση εξοστρακίζεται σαν αίρεση και, όποτε είναι δυνατόν και επιτρέπουν οι εποχές, τιμωρείται διά θανάτου, προσπαθεί να καπελώσει ολόκληρη την κοινωνία, τα κράτη, τις κυβερνήσεις και κάθε κοινωνική δραστηριότητα, δημιουργεί δική της έκφραση και τέχνη κλπ.

Ανακεφαλαιώνομε με τα χτυπητά χαρακτηριστικά του πιστού και φανατικού. Πρώτα απ' όλα η λογική δεν έχει σπουδαία ισχύ στη σκέψη ή τη συνομιλία του. Αν και επιθυμεί να δείξει ότι τη χρησιμοποιεί και την εφαρμόζει, τις πιο πολλές φορές την ωθεί στα όρια της ανυπαρξίας. Η χρήση επιχειρημάτων είναι, για τον πιστό και φανατικό, ελάχιστη έως μηδαμινή. Μόνο όταν τον βολεύουν χρησιμοποιεί και ισχυρίζεται επιχειρήματα. Αλλιώς η πίστη και ο φανατισμός τον τυφλώνει ώστε κανένα επιχειρήμα να μην τον πείθει για τίποτα. Πρέπει μάλλον να διαστρέψει το επιχειρήμα για να ταιριάσει στις εκ των προτέρων τεθείσες απόψεις του. Το ίδιο

ισχύει και με τα αντικειμενικά δεδομένα που μας παρέχουν η εμπειρία και οι διάφορες επιστήμες. Στη ροή των λεγομένων του μεταπίπτει συνεχώς σε αντιφάσεις που άλλοτε αντιλαμβάνεται αλλά δεν παραδέχεται και άλλοτε αδυνατεί να τις αντιληφθεί καν. Τέλος ο βίος και οι πράξεις του δεν συμβαδίζουν με αυτά που φανατικά ισχυρίζεται και υπερασπίζεται. Ο πιστός και φανατικός συνήθως είναι αυτός που άλλα λέγει και άλλα πράττει. Θέλει «και την πίτα γερή και τον σκύλο χορτάτο». Έχομε βεβαίως και την αντίθετη περίπτωση πλείστων όσων παραδειγμάτων πίστεων και φανατισμών που οδήγησαν τους πιστούς και φανατικούς μέχρι πλήρους εξαθλιώσεως και τέλος εξοντώσεως. Το παρακάτω δίστιχο εκφράζει λακωνικά αυτή την κατάσταση:

**Για μια πίστη φανατική πίστη, όταν κάποιος γαντζωθεί
σ' ένα ωραίο ψεματάκι, μέχρι θανάτου το κρατεί.**

Ο πιστός και φανατικός προτιμά να αποθάνει (να μαρτυρήσει) για τις πίστεις και τις απόψεις του, παρά να παραδεχτεί τα λάθη και τις ανοησίες του ώστε να τις αποκηρύξει και να ξαναρχίσει τη ζωή του εκ νέου. Ιστορικά έχομε και πλείστα όσα παραδείγματα που πίστεις και φανατισμοί οδήγησαν ολόκληρα έθνη στην πλήρη ή την σχεδόν πλήρη αφάνεια.

Εδώ ας προσθέσομε ότι υπήρχαν και υπάρχουν άτομα ή ομάδες ατόμων που απλώς θρησκευόνται. Είναι δηλαδή ως έναν ή άλλον βαθμό θρησκευτικοί ή μάλλον **θρησκευόμενοι** άνθρωποι. Αυτό σημαίνει ότι πιστεύουν με τον δικό τους τρόπο σε μη οργανωμένες θρησκείες ή θρησκευτικές δοξασίες, οι οποίες εν αντιθέσει με τις οργανωμένες θρησκείες, είναι καθαρές υποθέσεις των ατόμων και των ομάδων που τις αποδέχονται. Οι θρησκευτικές τους πίστεις συνήθως δεν δημιουργούν μισαλλοδοξίες, ανταγωνισμούς, φόβους, παθητικές ή καταστρεπτικές τάσεις και είναι καταδεκτικές προς όλες τις άλλες ανάλογες θρησκευτικές πεποιθήσεις, θεωρίες και κοσμοαντιλήψεις. Δεν φοβούνται την αίρεση, ενώ οι οργανωμένες θρησκείες την τρέμουν. Λαμβάνουν επίσης υπ' όψη τον πολιτισμό, την παράδοση και την ιδιοσυστασία διαφόρων λαών και κοινωνιών, ενώ οι οργανωμένες θρησκείες καταργούν και καταστρέφουν ολικώς ή μερικώς όλα αυτά τα στοιχεία. Τις περισσότερες φορές είναι ρευστές φιλοσοφικο-επιστημονικές στάσεις έναντι της ζωής και του κόσμου εν γένει χωρίς φανατισμό ή τουλάχιστον με πολύ λιγότερο φανατισμό από τον φανατισμό που οι οργανωμένες θρησκείες εμπνέουν. Όμως για σκοτεινά και αναπάντητα ερωτήματα ή μεταφυσικά ψευδοερωτήματα, που πολλές

φορές εκ των πραγμάτων προκύπτουν, εισάγουν απαντήσεις που βασίζονται σε θρησκευτική πίστη σύμφωνα με τις αντιλήψεις και τις αρέσκειές των είτε επειδή δεν διαθέτουν τις γνώσεις για να τα εξηγήσουν και να τα καταλάβουν είτε επειδή είναι εξώλογα ή εξωκοσμικά. Δημιουργούν δηλαδή ένα μίγμα επιστημονικών γνώσεων, φιλοσοφικών τάσεων, κοσμοθεωριών και αρεστών θρησκευτικών πίστευων, δοξασιών και αντιλήψεων. Δέχονται όμως τη λογική, τη δύναμη της κριτικής και της φιλοσοφίας και την επιστημονική γνώση. Έτσι είναι πάντοτε έτοιμοι και πρόθυμοι να αλλάξουν ή να τροποποιήσουν τα πιστεύω τους, οσάκις θεωρήσουν αυτό αναγκαίο.

Τώρα ας επανέλθουμε στον σκεπτικισμό. Σκεπτικιστής μπορεί να είναι ο οιοσδήποτε ανεξαρτήτως εθνικότητας, τάξεως, πολιτισμού κλπ.. Μπορεί να είναι: Πλούσιος ή φτωχός, αριστερός ή δεξιός ή κάθε πολιτικής αποχρώσεως, ηθικός ή ανήθικος, μορφωμένος ή αμόρφωτος κλπ. Αν και μπορούμε να πούμε ότι όλοι κάποια φορά στη ζωή τους ήταν έστω επί ολίγον σκεπτικιστές αυτό δεν αρκεί για να τους συμπεριλάβουμε στο σκεπτικιστικό ρεύμα. Ο καθαρά σκεπτικιστής είναι αυτός που σκέπτεται και κρίνει συνεχώς, διατυπώνει συμπεράσματα και στο τέλος καταλήγει σε ένα από τα τρία στάδια που αναφέραμε προηγουμένως. Ας εξετάσουμε λοιπόν τώρα την πρώτη από τις τελικές κατηγορίες του σκεπτικισμού, δηλαδή τον **θεισμό**. **Θεϊστής** είναι αυτός που πιστεύει σε κάποια απροσδιόριστη ανωτέρα, συνήθως δημιουργό, δύναμη που την αποκαλεί Θεό, ή σε κάποιο άοριστο και απροσδιόριστο Θεό, συνήθως δημιουργό, που τον αποκαλεί ανωτέρα δύναμη. Έτσι πολλές φορές μπερδεύει αυτούς τους όρους και δεν καταλαβαίνουμε γιατί χρειάζεται ή θέλει να διατηρεί και τους δύο. Αν και δεν έχει απολύτως καμιά εμπειρία αυτού του Θεού, δεν ξέρει τίποτα γι' αυτόν και οι ορισμοί που του δίνει είναι αυθαίρετοι, εν τούτοις τον δέχεται αξιωματικά. Έτσι βρίσκει κάποιο τελεολογικό νόημα στον κόσμο, βοηθείται ψυχολογικά, επαναπαύεται στην κοσμοθεωρία του, σε κάτι άπιαστο, άνευ εμπειρίας που το αποκαλεί «ανώτερο», και δίνει απαντήσεις της αρεσκείας του σε γενικά και μεταφυσικά ερωτήματα, αλλά και σε θεμιτά ερωτήματα που θέτει χωρίς να μπορεί να τα απαντήσει ακόμα επιστημονικώς. Υπάρχει και μικρός χώρος αιρέσεων στον θεισμό. Π.χ. ένας θεϊστής μπορεί να πιστεύει ότι ο Θεός του επεμβαίνει στις υποθέσεις και των ανθρώπων και του σύμπαντος, ενώ άλλος πιστεύει ότι δεν επεμβαίνει (**δεισμός**, **δειστής**). Μέχρις εκεί φτάνει το θρησκευτικό του δόγμα και η θρησκευτική του πίστη. Έτσι η θεολογία του είναι πολύ περιορισμένη και δεν ανήκει σε καμιά οργανωμένη θρησκεία. Δηλαδή μέσα στην άγνοιά του, πραγματική ή φανταστική, εισάγει μια έννοια που τον βοηθάει μεν ψυχολογικά, χωρίς όμως να μπορεί να την

ορίσει ούτε και να την θεωρήσει ως αρχική έννοια, διότι δεν γνωρίζει τίποτα γι' αυτή βάσει των αρχικών γνώσεων και εντυπώσεων που δημιουργεί η εμπειρία. Είναι ως εκ τούτου ψευδοέννοια. Κάνει λοιπόν ένα υπερβατικό άλμα και έτσι θεωρεί θεμιτό και με νόημα το να μιλάει για «θεό» και να πιστεύει σ' αυτόν.

Πολλές φορές μάλιστα τον μπερδεύει με την φύση. Ισχυρίζεται δηλαδή: Θεός = φύση, φύση = θεός. Έχει, μας λέει, εμπειρία του θεού όταν αγναντεύει ένα ωραίο ηλιοβασίλεμα ή σε διάφορες άλλες φυσιολατρικές ή ερωτικές εμπειρίες. Τώρα γιατί αυτό το μπερδεμα όλων αυτών των εννοιών και εμπειριών τον ικανοποιεί αντί να τις ξεχωρίσει και να τις βάλει στις θέσεις που ανήκουν φαίνεται να οφείλεται στην ιδιοσυστασία του αφ' ενός και στην όλη του επίκτητη ανάπτυξη και παιδεία αφ' ετέρου. Ακούμε και άλλους τραβηγμένους συλλογισμούς. Π.χ. Εφ' όσον υπάρχω εγώ, τότε υπάρχει και θεός. Αφού υπάρχει κόσμος, φύση, σύμπαν, πρέπει να υπάρχει και θεός. Αυτοί οι συλλογισμοί μας θυμίζουν τον αρχαίο: «**Ει εισί βωμοί, εισί και θεοί**». Σαν να λέμε, κατά το γνωστό λαϊκό, ότι, «επειδή υπάρχει ο φάντες, υπάρχει και το ρετσινόλαδο».

Τα εξώλογα και υπερβατικά άλματα αυτών των συλλογισμών είναι τόσο μεγάλα και τόσο εμφανή, που δεν θα τα σχολιάσομε. Χαρίζομε αυτούς τους συλλογισμούς σ' αυτούς που δεν τα βλέπουν. Όταν, λόγου χάρη, ο χημικός ισχυρίζεται ότι, όταν ενώσει δύο άτομα υδρογόνου και ένα άτομο οξυγόνου φτιάχνει ένα μόριο νερού, αυτό δεν το έβγαλε από την φαντασία του. Δεν είπε εκ προοιμίου ότι, αφού υπάρχει υδρογόνο και οξυγόνο τότε πρέπει να υπάρχει και νερό. Αλλά, πρώτον, γνώριζε καλά όλες τις έννοιες που χρησιμοποιεί σ' αυτή τη διατύπωση και δεύτερον, αυτό το διατύπωσε ως συμπέρασμα αποτελεσμάτων μιας ικανοποιητικής σειράς πειραμάτων. Έτσι κατά του θεισμού έχουμε τις εξής αντιρρήσεις: 1) Τί μας χρησιμεύει το να πιστεύομε σε κάτι για το οποίο δεν γνωρίζομε απολύτως τίποτα και ούτε εμπειρικά μπορούμε να το προσδιορίζομε αλλά το θέσαμε αξιωματικά; 2) Αν δεν γνωρίζομε κάτι, τότε γιατί πρέπει να προχωρήσομε σε πίστη και να μην παραμείνομε στο «δεν γνωρίζομε»; Τί χάνομε ή τί κερδίζομε; 3) Ό,τι εισάγομε αξιωματικά πρέπει καλά και σώνει να το πιστεύομε με θρησκευτική πίστη επειδή απλούστατα δεν το γνωρίζομε; Αξιωματικά μπορούμε να εισάγομε άπειρα πράγματα και ψευδοέννοιες ανενόχλητα αφού δεν κινδυνεύομε να γελοιοποιηθούμε. Επομένως τί είναι αυτό που κάνομε ή τί πετυχαίνομε; Είναι το πιο εύκολο πράγμα το να βρίσκομε απάντηση σε κάτι που δεν ξέρομε με το να εισάγομε αξιωματικά μια νέα αόριστη έννοια ως φταίχτη. Μπορούμε κάλλιστα να δικαιολογήσομε ή να αιτιολογήσομε τα πάντα με διάφορα ψευτοόντα από το κοσμικό

διάστημα. Αυτά τα ψευτοόντα προκαλούν τα πάντα, αλλά εμείς δεν τα γνωρίζουμε, δεν τα βλέπουμε, δεν τα ακούμε, δεν τα οσφραινόμαστε, δεν τα αγγίζουμε και όλα τα «δεν...». Σε όλα τα πράγματα μπορούμε να δώσουμε τέτοιου τύπου αβασάνιστες εξηγήσεις και άντε τώρα εσύ, αν μπορείς..., απόδειξε ότι δεν ισχύουν.

Εδώ πρέπει να ξεκαθαρίσουμε την θρησκευτική από την επιστημονική πίστη, διότι οι θρήσκοι πάντα προβάλλουν το επιχείρημα ότι και η επιστήμη βασίζεται στην πίστη. Πρόκειται για δύο εντελώς διαφορετικές έννοιες αλλά δυστυχώς και στις δύο η γλώσσα μας χρησιμοποιεί τη λέξη «πίστη» και έτσι έχει γίνει το μπέρδεμα. Με το μπέρδεμα αυτό οι θρήσκοι βρίσκουν ένα ψευτοεπιχείρημα για να δικαιολογούν τη δογματική πίστη τους δήθεν και επιστημονικώς ή δήθεν να εισάγουν τη δογματική πίστη στην επιστήμη. Η θρησκευτική πίστη δεν δέχεται κριτική. Δεν εξετάζεται στο εργαστήριο ή στο ιατρείο, ούτε υπολογίζεται μαθηματικώς, ούτε παρατηρείται, ούτε αναιρείται, ούτε επιβεβαιώνεται, ούτε αλλάζει. Κανείς δεν προσπαθεί να αποδείξει ότι ισχύει ή δεν ισχύει και αν προσπαθήσει, δεν υπάρχουν ούτε κανόνες εξέτασης, ούτε κριτήρια για να την πιστοποίηση της αληθείας της ή του ψεύδους της. Αν κανείς στοιχηματίσει οτιδήποτε, ακόμα και το κεφάλι του, για την αλήθεια ή το ψεύδος ενός θρησκευτικού δόγματος μπορεί να το κάνει άφοβα γιατί αυτό το στοίχημα δεν πρόκειται να λυθεί ποτέ. «Πρέπει να περιμένει άπειρο χρόνο και τρέχα γύρευε...!». Δεν φαντάζομαι όμως κανέναν που θα στοιχημάτιζε με νηφαλιότητα όχι το κεφάλι, αλλά έστω όλη την περιουσία του για την ορθότητα του μετεωρολογικού δελτίου της αυριανής ημέρας. Όταν έλθει και περάσει η αυριανή ημέρα το στοίχημα αυτό θα έχει λυθεί και τότε αλίμονό του αν το έχει χάσει. Θα βρεθεί στον δρόμο απένταρος. Δεν αξίζει μια τέτοια ριψοκίνδυνη κίνηση για ένα τέτοιο ζήτημα. Αν ισχυριστώ σήμερα πως πιστεύω ότι αύριο θα βρέξει, αυτή η πίστη δεν είναι της αυτής τάξεως και επιπέδου με την πίστη του Χριστιανού στο δόγμα της αγίας τριάδος. Η πρώτη υπόκειται σε κριτική, αν η πρόβλεψη έγινε ορθώς και με τα σωστά μέσα, κάτω από τις κατάλληλες συνθήκες, τί πιθανότητα έχει για να επαληθευτεί και τελικά εντός ενός ορισμένου χρονικού διαστήματος θα έχουμε την απάντηση περί της ορθότητας ή μη ορθότητάς της. Η επιστημονική πίστη είναι ουσιαστικά πιθανολογική πρόβλεψη βάσει ορισμένων δεδομένων και κριτηρίων. Ορθόν θα ήταν λοιπόν ο όρος «πίστη» να αντικατασταθεί με τον όρο «πιθανολογία» ή «πιθανοφάνεια» κλπ. Η θρησκευτική πίστη στο δόγμα της αγίας τριάδος όμως δεν υπόκειται σε καμιά κριτική. Ή τη δέχεσαι ως έχει, ή όχι. Ό,τι και να στοιχηματίσεις, δεν πρόκειται ούτε να χάσεις ούτε να κερδίσεις. Στοιχημάτισε άφοβα τον κόσμο ολόκληρο! Δεν υπάρχουν τρόποι να λυθεί αυτό το στοίχημα όσο και αν περιμένεις. (Εκτός και κατεβεί ο ίδιος ο Θεός και μας το απο-

καλύψει!). Όταν πιστεύεις θρησκευτικώς σ' αυτό το δόγμα ή σε οποιοδήποτε άλλο δόγμα, δεν έχει νόημα να ισχυριστείς ότι το δόγμα της πίστεώς σου ισχύει με πιθανότητα 60%, αλλά με 40% μπορεί να μην ισχύει. Και αν το ισχυριστείς (κακώς βέβαια, διότι αυτό θα ήταν μια επιστημονική πιθανοφάνεια και όχι πίστη) δεν έχεις, ούτε μπορείς ποτέ να έχεις, καμιά αιτιολόγηση αυτών των πιθανοτήτων. Έτσι σου ήρθαν και τις πέταξες στα κουτουρού χωρίς να μπορείς να τις δικαιολογήσεις. Εν κατακλείδι, η θρησκευτική πίστη δεν είναι επιστημονική και τανάπαλιν. Είναι δύο εντελώς διαφορετικές έννοιες που κακώς συγχέονται, λόγω των κενών και παγίδων που οι γλώσσες δημιουργούν, π.χ. χρησιμοποιώντας τις ίδιες λέξεις για ξένα μεταξύ τους πράγματα. Αυτά τα ολισθήματα συνωμοτικώς χρησιμοποιούνται από τους διάφορους θρήσκους προπαγανδιστές για να καλύψουν την ανεπάρκειά τους. **Πρέπει λοιπόν η κοινωνία να μάθει να ακριβολογεί και όχι να τουρλουτολογεί. Αλλά πότε;...**

Συνεχίζουμε με τον αγνωστικισμό. Ο **αγνωστικιστής** συζητάει και εξετάζει, καθώς νομίζει ή φαντάζεται με λογικό και νοηματικό τρόπο, όλα τα ερωτήματα περί θεού, αλλά όπως ο ίδιος παραδέχεται δεν είναι σε θέση να γνωρίζει τις απαντήσεις τους. Ως γνωστόν, ο όρος «αγνωστικισμός» παράγεται από το στερητικό «α» και «γνώσις». Τον όρο επινόησε πρώτος ο Sir Thomas Huxley το έτος 1869, για να χτυπήσει τον «Γνωστικισμό», που έτυχε τότε να τον μελετά και να αηδιάσει με τις ανοησίες του. Μετά όμως η λέξη διεφθάρη από επιτηδείς και έτσι σήμερα χρησιμοποιείται στα θέματα που αναπτύσσομε εδώ. Όπως εύκολα καταλαβαίνομε, οι συζητήσεις αυτού του τύπου με αγνωστικιστές είναι πολύ βραχείες. Π.χ. όταν τον ρωτάς αν υπάρχει Θεός, σου απαντάει αμέσως «δεν γνωρίζω». Όταν όμως τον ρωτήσεις αν υπάρχει π.χ. «Ψεός», τότε δικαίω τω λόγω σε αντερωτά αμέσως πριν καν σκεφτεί «τί είναι πάλι αυτός;». Γιατί δεν έκανε το ίδιο και στην προηγούμενη ερώτηση; Διότι νομίζει ότι η έννοια «θεός» για την οποία τον ρωτάς είναι καλά γνωστή σ' αυτόν όπως και σε όλους. Έχει συνηθίσει από μικρός να την ακούει ανενόχλητα απ' όλους και έτσι την παίρνει σαν δεδομένη. Βλέπομε εδώ τον ρόλο της ψυχολογίας και της πλύσεως εγκεφάλου. Πάντως εκ των πραγμάτων, ο αγνωστικιστής δεν μπορεί να ανήκει σε καμιά θρησκεία και είναι άπιστος. Οι αντιρρήσεις μας εναντίον των αγνωστικιστών είναι οι εξής:

- 1) Μπορούμε να δημιουργούμε συνεχώς ερωτήματα άνευ απαντήσεων. Οπότε τί κερδίζομε;
- 2) Έχουν την ψευδαίσθηση ότι είναι θεμιτό το να εξετάζουν και να συζητάνε, με λογική όπως φαντάζονται, ψευδοέννοιες, όπως αυτή του θεού, τις οποίες επί πλέον θεωρούν και ως έννοιες με νόημα και περιεχόμενο, ενώ παραδέχονται πως

δεν έχουν καμιά εμπειρική γνώση γι' αυτές και ούτε μπορούν να απαντήσουν κάτι γι' αυτές.

3) Δεν βλέπουν όμως ότι, εκτός του ότι δεν γνωρίζουν τις απαντήσεις, όσο και να ψάχνουν απαντήσεις δεν πρόκειται να βρουν, όπως ακριβώς δεν βλέπουν ότι οι έννοιες τις οποίες συζητούν και εξετάζουν είναι ψευδοέννοιες. Είναι και αυτό ένας παραπάνω λόγος που καθιστά τα ερωτήματά τους ψευδοερωτήματα.

Τέλος ερχόμαστε στον **αθεϊσμό**. Ένας κοινώς παραδεκτός ορισμός του αθεϊσμού είναι η παραδοχή του ότι δεν υπάρχει καμιά πειστική, επιστημονική ή εκ των πραγμάτων βάσιμη ένδειξη για την ύπαρξη θεού, θεών ή υπερφυσικών οντοτήτων. Στον εικοστό αιώνα όμως, με τις μνημειώδεις εργασίες αρχικά του Bertrand Russell και ύστερα αλλά πολύ πιο σημαντικά του Ludwig Wittgenstein στην Αναλυτική Φιλοσοφία και τη Γλωσσολογία, ο ορισμός του αθεϊσμού έλαβε τη μορφή στάσης που λαμβάνει ο λογικός άνθρωπος έναντι των εννοιών και της αναλύσεως αυτών. Η έννοια του «θεού» και όλες οι έννοιες που παράγονται από αυτήν είναι ψευδοέννοιες και ως εκ τούτου κάθε συζήτηση περί αυτών είναι στερημένη νοήματος και δεν οδηγεί σε κανένα συμπέρασμα. Άρα έχουμε να κάνουμε με ανόητη συζήτηση. Οι έννοιες που ήλθαν σαν κομήτες εκτός των λογικών μας συστημάτων είναι ακριβώς οι ψευδοέννοιες και δεν νοείται να καταπιανόμαστε με αυτές χρησιμοποιώντας τα λογικά μας συστήματα, εφ' όσον δεν τις εγκλείουν, και από πάνω να ελπίζουμε ότι θα συνάγομε και συμπεράσματα. Π.χ. είναι αδύνατον να διαλύσεις, για να καταλάβεις πως λειτουργεί, μια σύγχρονη μηχανή εις τα εξών συνετέθει, χωρίς βεβαίως να την καταστρέψεις, με τα εργαλεία της παλαιολιθικής εποχής. Ο συγγραφέας αυτού του δοκιμίου ασπάζεται αυτό τον νέο ορισμό του αθεϊσμού, ως την ανωτέρω στάση που προσφέρει η Γλωσσολογία, και ισχυρίζεται ότι αυτή η προσέγγιση προς τον αθεϊσμό είναι η μόνη άτρωτη. Ο προηγούμενος ορισμός, που αποδέχονται πολλοί οι οποίοι δεν γνωρίζουν τις προόδους της αναλυτικής φιλοσοφίας, έχει το πρόβλημα ότι εκ των προτέρων θεωρεί την έννοια του «θεού» κλπ, έστω και με υπονοούμενο τρόπο, ως θεμιτή και πλήρη σημασίας, αλλά επειδή δεν έχουμε επιστημονική ή εμπειρική ένδειξη περί αυτής, γι' αυτό και μεις δεν την λαμβάνομε υπ' όψη. Δηλαδή αφήνει να εννοηθεί πως στο μέλλον δεν αποκλείεται να αποκτήσομε τέτοια ένδειξη και τότε τα ξανασυζητάμε. Είναι δηλαδή ένας ορισμός που θυμίζει και μπρερδεύεται με τον αγνωστικισμό. Ο Wittgenstein όμως έκανε το μνημειώδες βήμα εμπρός με το να αποδείξει, εντός των πλαισίων και των λογικών συστημάτων της γλώσσας, ότι οι έννοιες που αναφέραμε είναι ψευδοέννοιες και συνεπώς είναι ανόητον να τις συζητάμε, καθώς και ότι είναι χίμαιρα το να ελπίζουμε ότι θα βγάλομε συμπεράσματα

περί αυτών είτε τώρα είτε στο μέλλον. Γι' αυτό και η αναζήτηση επιστημονικής ή εμπειρικής ένδειξης είναι καταδικασμένη εκ προοιμίου και τώρα και στο μέλλον. Δεν υπάρχει ελπίδα όταν ελπίζεις σε ψευδοέννοιες.

Εν πάση περιπτώσει, ο αθεϊσμός είναι το έσχατο στάδιο του (θρησκευτικού) σκεπτικισμού το οποίο αποτελεί την εκ θεμελίων άρνηση του θεϊσμού και κατά συνέπεια και του αγνωστικισμού και κάθε θρησκευτικής πίστης. Η λέξη συντίθεται από το στερητικό ή αρνητικό «α» και «θεϊσμός». Είναι δηλαδή ο «μη θεϊσμός» ή η απελευθέρωση από κάθε θεϊσμό. Το ρήμα «πιστεύω» (δια του θρησκευτικού τρόπου) δεν βρίσκει θέση στον αθεϊσμό. Ο **αθεϊστής** ούτε πιστεύει ούτε δεν πιστεύει. Θέλει να γνωρίζει. Για τα θεμιτά ερωτήματα των οποίων τις απαντήσεις δεν γνωρίζει σταματά με το «δεν ξέρω». Δεν λέει: «Αφού δεν ξέρω, τότε πιστεύω ή μου αρέσει να πιστεύω ότι ...». Το ρήμα «πιστεύω» κατά την επιστημονική πίστη αντικαθίσταται ακριβέστερον από το «νομίζω», «θεωρώ πιο πιθανόν» κλπ. και έχει έναν, αν όχι πλήρη τουλάχιστο ικανό, αριθμό αιτιολογιών. Για τον αθεϊστή η έννοια του θεού (όπως και πολλές άλλες συναφείς έννοιες) είναι έννοια πλαστή ή ψευδοέννοια και όλα τα σχετικά ερωτήματα είναι ψευδοερωτήματα. Κάθε συζήτηση γύρω απ' αυτά είναι μάταια, άνευ εννοίας και περιεχομένου και δεν μπορεί να γίνει βάσει κανόνων λογικής ή εμπειρίας. Επομένως η συζήτηση αυτή είναι άνευ νοήματος, δηλαδή ανόητη. Αυτό συμβαίνει για τους εξής λόγους: 1) Δεν γνωρίζουμε καθόλου τί είναι αυτό για το οποίο μιλάμε, ούτε σαν έννοια που έχει ορισθεί, ούτε σαν αρχική έννοια αφού δεν υπάρχει καμιά συνυφασμένη εμπειρία. Οπότε τότε, τί να πούμε;... Μιλάμε χωρίς βάση, δηλαδή στο κενό. 2) Οποιαδήποτε απάντηση και να υποθέσουμε ή να φανταστούμε πως δώσαμε σε κάποιο από τα συναφή ερωτήματα, δεν υπάρχει κανένας τρόπος και κανένα κριτήριο για να διαπιστώσουμε την αλήθεια ή το ψεύδος της απαντήσεώς μας. Αν για κανέναν υπάρχει τέτοιος τρόπος ή κριτήριο, τότε να τα ανακοινώσει διεθνώς για να τα μάθουν και οι υπόλοιποι...! Μιλάμε δηλαδή «στον βρόντο». Η λύση σε όλα αυτά τα ερωτήματα είναι απλούστατα η κατάργησή τους. Τί να πεις γι' αυτά έστω και με σχετική βεβαιότητα...; Μόνον αυτό που λέει ο Σοφοκλής στον Οιδίποδα (αν και σε διαφορετικό θέμα και για διαφορετικόν λόγο, πλην όμως και εδώ ταιριάζει τέλεια):

«Αλλά ταύτ' ότω παρ' ουδέν έστι ράστα τόν βίον φέρει»!

(Αλλά αυτά σε όποιον δεν έχουν καμιά σημασία, αυτός περνά ευκολότατα τη ζωή.)!

Πολλές φορές, διάφοροι που πιστεύουν σε θεό με το ένα ή τον άλλο τρόπο προκαλούν τους αθέους να τους αποδείξουν ότι δεν υπάρχει θεός. Δεν καταλαβαίνουν ή εθελοτυφλούν στο να δουν ότι, εφόσον αυτοί ευθύς εξαρχής εισάγουν την έννοια

θεός και την πιστεύουν ακράδαντα, τότε η αγγαρεία της απόδειξης του ότι «υπάρχει θεός» εναπόκειται σ' αυτούς και όχι στους αθεϊστές να αποδείξουν το αντίθετο. Είναι επιεικώς γελοίο, όταν κάποιος εφευρίσκει διάφορες άγνωστες έννοιες ή λέξεις και μετά να έχει την αξίωση οι άλλοι να του αποδεικνύουν ότι υπάρχουν ή δεν υπάρχουν...!

Έχομε ακούσει και άλλα ψευτοεπιχειρήματα κατά των αθεϊστών. Εδώ ας αναφέρουμε δύο που ακούμε πολύ συχνά. 1) Ακούμε από πολλούς να προβάλλουν ως αναντίρρητη αλήθεια τον ισχυρισμό: «Άθεοι δεν υπάρχουν, πάει και τελείωσε!». Απαντάμε λοιπόν: «Ρωτήσατε όλους τους ανθρώπους του πλανήτη και δεν βρήκατε ούτε έναν άθεο ανάμεσά τους ή η έννοια «άθεος» είναι λογική αδυνατότητα;». Και στις δύο εκδοχές δεν μπορούν να απαντήσουν ειλικρινώς. Όταν πάλι τους πούμε: «Μα εμείς π.χ., είμαστε άθεοι!», αυτοί ισχυρίζονται επιτακτικά: «Όχι δεν είστε!». Γνωρίζουν ετσιθελικά δηλαδή τους εαυτούς μας καλλίτερα από εμάς τους ιδίους!... Για να τους βοηθήσουμε να σκεφτούν τους παρέχομε και ένα απλό παράδειγμα λογικής αδυνατότητας. «Ο κόκορας γεννάει αυγά!». Αυτό είναι λογική αδυνατότητα, διότι αλλιώς, εξ ορισμού, ο κόκορας θα ήταν κότα. Κάτι τέτοιο όμως δεν συμβαίνει με την έννοια «άθεος». 2) Ακούμε το εξής παράξενο: «Η ρήση 'δεν πιστεύω σε καμιά θρησκεία' είναι αφ' εαυτής θρησκεία!». «Κατ' αυτόν τον τρόπο και οι άθεοι σε θρησκεία πιστεύουν!». Δεν υπάρχει πιο παράδοξο και αντιφατικό ψευτοεπιχείρημα. Αν θεωρηθεί θρησκεία αυτό που καταργεί τις θρησκείες τότε καταργείται η λογική διακρίση ανάμεσα στο «καταστρέφω» και στο «είμαι ακέραιος». Ακόμα η ρήση «δεν πιστεύω σε καμιά θρησκεία» δεν αποτελεί θρησκεία βάσει του εξής απλού λογικού συλλογισμού. Αν υποθέσουμε προσωρινώς ότι είναι θρησκεία (δική μας όπως μας προσάπτουν) όπως όλες οι θρησκείες που δεν πιστεύουμε, τότε θα οδηγηθούμε σε αντίφαση ως εξής. Χάριν ευκολίας ας ονομάσουμε αυτήν τη ρήση Θ. Εφ' όσον η Θ είναι θρησκεία μας, βάσει της προσωρινής υπόθεσης, έχομε ότι η Θ είναι θρησκεία που δεν ανήκει στο σύνολο των θρησκειών τις οποίες απορρίψαμε, αφού με την αρχική μας ρήση δηλώσαμε καθαρά ότι δεν τις πιστεύουμε. Πρόκειται λοιπόν για μια έννοια θρησκείας που ανήκει σε διαφορετικό εννοιολογικό σύνολο (ή επίπεδο), αφού αυτήν τη δεχόμαστε ενώ τις άλλες τις έχομε ήδη απορρίψει. Επομένως πρόκειται για εντελώς άλλη έννοια και συνεπώς έχομε το απλούστατο συμπέρασμα: Θ ≠ θρησκεία. Αυτό αντιφάσκει με την προσωρινή μας υπόθεση. Άρα η προσωρινή μας υπόθεση δεν ισχύει που σημαίνει ακριβώς ότι η αρχική μας ρήση (Θ) δεν αποτελεί θρησκεία.

Πολλοί συγχέουν τον αθεϊσμό με την πίστη πολλών ότι δεν υπάρχει θεός. Αυτό είναι μεγάλο λάθος. Αυτή η πίστη αποτελεί τον **αντιθεϊσμό**. Οι οπαδοί της μπορούν κάλλιστα να ονομαστούν **αντιθεϊστές**. Αυτοί κάνουν το σφάλμα ότι η έννοια θεός είναι ορθή και ξεκαθαρισμένη και είναι σίγουροι πως δεν υπάρχει όπως «δεν υπάρχει τυρί στο ψυγείο...» ή «όπως δεν υπάρχουν μαύρες αρκούδες στον νότιο πόλο». Έπειτα, μεταπίπτουν σε θρησκευτική πίστη, αφού αυτή η πίστη τους δεν δέχεται καμιά κριτική ή λογική εξέταση, είναι αυθαίρετη και δεν υπάρχουν κριτήρια επαληθευσιμότητας ή απόρριψής της και αφού βασίζεται σε ψευδοέννοια. Έτσι προσπαθούν να χτυπούν μια θρησκευτική πίστη με το να χρησιμοποιούν μια άλλη. Στον αθεϊσμό το κρίσιμο σημείο είναι η αναγνώριση των σχετικών ψευδοεννοιών και ψευδοερωτημάτων, ώστε απλούστατα να τις / τα απορρίψουμε και αγνοήσουμε για τους λόγους που αναφέραμε παραπάνω.

Οι διάφοροι θρήσκοι που συγχέουν τον αντιθεϊσμό με τον αθεϊσμό, είτε από άγνοια, είτε επίτηδες, επιτίθενται κατά του κακού τους δαίμονα του αθεϊσμού, διατεινόμενοι ότι και ο αθεϊσμός βασίζεται σε πίστη και μάλιστα θρησκευτική σαν την δική τους. Αυτό είναι μέγα σφάλμα διότι όπως είδαμε και αναπτύξαμε, ο αθεϊσμός είναι η εκ θεμελίων άρνηση κάθε θρησκευτικής πίστεως, του θεϊσμού που με την σειρά του βασίζεται σε κάποια θρησκευτική πίστη και του αγνωστικισμού που θεωρεί λογική και θεμιτή την εξέταση και τη συζήτηση ψευδοεννοιών και ψευδοερωτημάτων. Όπως προηγουμένως είπαμε το ρήμα «πιστεύω» δεν έχει θέση στον αθεϊσμό. Τα διάφορα διαστρεβλωτικά επιχειρήματα των θρήσκων, δυστυχώς και θεϊστών μερικές φορές, έχουν και άλλες αιτιολογήσεις. Επειδή οι ίδιοι είναι πιστοί, πρέπει όλοι, ουδενός εξαιρουμένου, να είναι ωσάν και αυτοί, πιστοί. Είναι ένα σύμπλεγμα κατωτερότητας που τους ωθεί να κάνουν πραξικοπηματικά ομοίους τους όλους τους άλλους, λόγω της ελλείψεως του θάρρους της γνώμης τους, της διχογνωμίας τους, του ασαφούς, επισφαλούς, αντιφατικότητας κλπ. της πίστεώς τους, αλλά ακόμα και λόγω της αδυναμίας τους να ξεκαθαρίσουν τις έννοιες, λόγω της απόρριψης της ψυχολογίας και του επιστημονικού διαλογίζεσθαι εκ μέρους τους, καθώς και της αδυναμίας τους να αντιστρατευτούν ορισμένα κατεστημένα και την πλύση εγκεφάλου που έχουν υποστεί από μωρά παιδιά. Έτσι όλα αυτά τους βγαίνουν σαν ένα *inferiority complex* που απαιτεί όλοι να είναι σαν κι' αυτούς...

Η συντριπτική πλειονότητα του κόσμου, ακόμα και αυτών που κρατούν διπλώματα, δεν έχει ξεκαθαρίσει αυτά τα θέματα και ούτε την απασχολεί το ξεκαθάρισμά τους. Βρίσκεται σε ένα τέλμα αγνοίας, συγχύσεως, μη παραγωγικής σκέψεως, ελ-

λείψεως κρίσεως, αντιφιλοσοφίας, απροθυμίας για μάθηση, θρησκοληπτικής πίστεως, υποκρισίας, βολέματος, πολλών αντιφατικών θεωριών και ηθικών κλπ. Αυτή η «ηθική» πλειονότητα ως επί το πλείστον, αναλώνεται, εκτός από την εξασφάλιση του επιούσιου, με αλλότρια άνευ ουσίας πράγματα. Δυστυχώς αυτόν τον συρμό ζωής, τον προωθεί και τον συντηρεί το σημερινό, υπάρχον, καταπιεστικό, αποτυχημένο, παγκόσμιο, κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό σύστημα. Σήμερα με την μέθοδο της γλωσσολογίας, όπως την ανέπτυξε και μας την παρέδωσε ο μέγας διανοητής φιλόσοφος Ludwig Wittgenstein, μπορούμε να πετύχομε την διαλεύκανση των εννοιών και να αποφεύγουμε τις παγίδες που στήνει συνεχώς η γλώσσα. Αρκεί μόνο να το επιθυμούμε. Δυστυχώς όμως οι διάδοχοι του Wittgenstein, εκτός ολίγων εξαιρέσεων (π. χ. ο φιλόσοφος Κωστής Μ. Κωβαίος) αντί να συγκεντρωθούν στο να θέσουν σε εφαρμογή αυτή τη μέθοδο για την καλύτερευση της κοινωνίας και την πνευματική ανάταση των ατόμων, αναλώνονται ακόμα και σήμερα στο να αναμασούν αυτά που είπε ο μεγάλος διανοητής. Όσοι όμως έχουν την έφεση να σκέπτονται για να αποφασίζουν σοβαρά περί της στάσεώς των εφ' όλων αυτών των σοβαροτάτων ζητημάτων, της ζωής της ίδιας, της κοσμοθεωρίας των, και θεωρούν καθήκον τους την καλύτερευση της κοινωνίας και την πρόοδο του πολιτισμού, οφείλουν να σκέπτονται και να διατυπώνουν ξεκάθαρα. Οι έννοιες πρέπει να είναι αποσαφηνισμένες, και οι όροι και οι κανόνες καθαρά και λογικά διατυπωμένοι. Πρέπει επί τέλους να ξέρομε για τί πράγμα μιλάμε και με ποιους κανόνες συζητάμε... (Δεν μπορείς να παίζεις σκάκι με έναν που παίζει τάβλι. Ούτε παίζεις ποδόσφαιρο σε κολυμβητήριο.). Επί δε του παρόντος θέματος, που αναπτύξαμε εδώ και πολύ συχνά βγαίνει στο προσκήνιο, ας διαλέξουν με επίγνωση και ευθύνη μεταξύ των ομάδων που παρουσιάσαμε και εξετάσαμε: Θρήσκων-θρησκοληπτών, θρησκευομένων, θεϊστών, αγνωστικιστών, αντιθεϊστών και τέλος αθεϊστών. Με την ευχή: **«Επί γής ειρήνη εν ανθρώποις ευδοκία.»**

Ιωάννης Νεοκλής Φιλάδελφος Μ. Ρούσσο